

Bí-lē Lâm-hong kap Khùn-kéng Tân-ôan

tù-chiá: Makatau Loan
ék-chiá: Koa Khá-lē

Tí Tân-ôan ê kín-tāi-sú tiong, í Hú-siâⁿ (Tâi-lâm) chò tiong-sim ê lâm-hong, pún-lái chiū-sí Tân-ôan hoat-tián ê gôan-thâu. Tân-ôan lâm-hong put-tān sī keng-chè ê tiong-sim, bûn-hòa ê tiong-sim, iā-sí Tân-ôan i-sek, Tân-ôan cheng-sín ê tiong-sim.

Chheng-kok sī-tāi Tân-ôan jīn-bîn Chu It-kùi, Tō Kun-eng tián-hiān hóan-pòk-chèng ê i-sek, tī Ko-hiōng, Pīn-tong hoat-tōng Tân-ôan-sú siōng tē-it-pái ê bú-chong-kek-bēng.

Jít-pún sī-tāi Tân-ôan jīn-bîn Lím Sió-niau, Ú Chheng-hong tián-hiān Tân-ôan-lâng ê i-sek, “tek-ko tàu chhài-to”, tī Pīn-tong, Tân-lâm hoat-tōng chhám-liát ê bú-chong khòng-jít ūn-tōng.

Tiong-hôa-bîn-kok sī-tāi Tân-ôan jīn-bîn í "tóng-gōa" jīn-sū chò chû-thé, tián-hiān bîn-chú i-sek, thè Tân-ôan bîn-chú ūn-tōng chhōe tiòh chit-tiâu kng-bêng-lō, tī Ko-hiōng hoat-khí Bí-lē-tó Ūn-tōng.

21 sè-kí Tân-ôan lâm-hong ê jīn-bîn koh chái chit-pái hoat-hui Tân-ôan-cheng-sín, iōng jīn-bîn ê lèk-liōng, ēng sóan-phiò sak-tó Tiong-kok-kok-bîn-tóng 50 nî ê tòk-chhái thóng-tī, ēng m̄-kiaⁿ-sí ê ióng-khì thiau-chiàn Tiong-kok ê ui-hiáp, kā "Tâi-ôan-chi-chú", Tân-lâm Koan-tiân chû-tē Tân Chúi-píⁿ sàng-jip chóng-thóng-hú. Che m̄-nā sī Tân-ôan lâm-hong jīn-bîn ê sèng-lī, iā-sí Tân-ôan-cheng-sín, Tân-ôan-hûn ê tōa sèng-lī.

**Lâm-hong só tāi-piáu ê
Tâi-ôan-cheng-sín , Tân-ôan-hûn nā
ū tit tiòh tōa hoat-tián, lán chiū ū
khùi-lát lâi chhōa-niá Tân-ôan-lâng
pôaⁿ ko-soaⁿ, kòe chhim-khám.**

Chit-ê sèng-lī hō tēk-tùi ê Tiong-kok chin kiaⁿ-hiâⁿ, liân in ê Âng-kî-cháp-chì (紅旗雜誌) mā piáu-sí Tiong-kok ū siūⁿ kòe beh chiong hui-tôaⁿ biâu-chún Tân-ôan ê lâm-pō.

Kong-gôan 2000 nî 5 gòeh 20 jít, sī Tân-ôan-lâng tong-ka chò-chú ê khai-sí, sī Tân-ôan-lâng "chhut-thâu-thiⁿ" ê khai-sí. Lán bîn-tùi..ê sī put-chí khùn-lân ê jīm-bū. Tí Tân-ôan tó-lâi, sī

beh sàu-tû Tiong-kok-kok-bîn-tóng thái-ko lah-sap ê o-kim-chèng-tī. Tí Tân-ôan tó-gōa, sī beh tùi-khòng

Tiong-kok ná lô-môa thô-huí ê ui-hiáp kap táⁿ-ap. Lâm-hong só tāi-piáu ê Tân-ôan-cheng-sín , Tân-ôan-hûn nā ū tit tiòh tōa hoat-tián, lán chiū ū khùi-lát lâi chhōa-niá Tân-ôan-lâng pôaⁿ ko-soaⁿ, kòe chhim-khám. Nā bô, tī chit ê Tân-ôan lèk-sú siōng iàu-kín ê sī-chûn, Tân-ôan-lâng koh ū chit-tōaⁿ o-àm khám-khiât ê lô-têng ài kiâⁿ.

Chū-chiông Tiong-hôa-bîn-kok sī-tāi, Tân-pak chiâⁿ-chò tòk-chhái chèng-kôan ê tiong-sim, tòk-chiàm Tân-ôan ê chèng-tī siā-hôe chu-gôan. M-nā hêng-chèng koaⁿ-liâu tan-ūi chip-tiong tī Tân-pak, liân ki-sút koaⁿ-liâu iā chū-chip tī Tân-pak. Tiong-iong koaⁿ-liâu hôe-chip Tân-pak, m̄-sī beh chhú tit khah piān-lī, khah ū hâu-lút ê pān-kong tiâu-kiâⁿ, lêng-khó sī ūi tiòh beh "chhin kun chhek (親君側)", ng-bāng ū chit jit ōe-tit-thang tit tiòh "chû-sék koan-ài ê gán-sín", siū sóan-poat seng-koाⁿ.

Tòk-chhái-chiá iā ōe-tit-thang tō-chùi tī "chiòng chhiⁿ" phô góeh", "bûn-bú pah-ko^a" kai góa ēng" ê bí-kéng lāi.

Sian-chìn kok-ka ê ki-sút koaⁿ-liâu tan-ūi tāi-pō-hūn chhái-ēng "in tē chè gî (因地制宜)" ê gôan-cheok lâi siat-lip. Kú Bí-kok ê lē lâi kóng, kok-ka-kip khì-siōng-kiòk ê gián-kiù tan-ūi chiū siat tī chhōan-kok siōng kōan ê tō-chhī Khololato-chiu ê Lianbo-chhī (Denver, Colorado). In-ūi án-ni ōe-tit-thang chiū tē-hêng tē-sè ê hong-piān, lâi koan-chhat, gián-kiù khì-siōng. Tông-sî iā chhōa-tōng Kho-chiu Tâi-hák chiâⁿ-chòe chhōan Bí-kok khì-siōng-hák gián-kiù tē-it-téng ê hák-hú. Che sī chit-ê tionsg-iong kap tē-hng hō-lī kiōng-seng (互利共生) siōng hó, siōng tián-hêng ê lē. Lán tò-tíng-lâi khòaⁿ Tâi-ôan. Tionsg-hôa-bîn-kok chèng-hú kā Tionsg-iong-khì-siōng-kiòk siat tī sì-bîn-khôan-soaⁿ, bîn-tháng tē-hêng ê Tâi-pak, m̄m chai sī beh án-chhôaⁿ koan-chhat, gián-kiù Tâi-ôan chhōan-kok ê khì-siōng? Kiám-kóng chí-sî ūi tiöh beh hō Tâi-pak ê "Tōa-ko^a-hō" chai-iáⁿ bîn-á-chài chhut-mñg ài chah hō-sòaⁿ á-bô nā-tiāⁿ?

Kâng-khôan, Kang-giáp-kiòk kap Lô-úi-hôe èng-kai siat tī kang-giáp hoat-tát, ū chē-chê lô-kang ê Tâⁿ-káu (Ko-hiōng). Lóng-úi-hôe kap chuí-lí-kiòk èng-tong siat tī lóng-giáp hoat-tát, chuí-lō lâu-thong ê Hú-siâⁿ (Tâi-lâm). Lím-bû-kiòk kap khì-siōng-kiòk iā kai siat tī ko-soaⁿ chhùn-niá, lím-bák chât-bát ê Chu-lô-san (Ka-gî), chiah ê-tàng hoat-hui chòe tōa ê chok-iōng. Koh ū, Kàu-iök-pō mā tiöh ài siat tī chhū-kó bûn -hong téng-sêng ê Ka-lâm tē-khu.

Kā tionsg-iong-khì-siōng-kiòk siat tī bîn-tháng tē-hêng ê Tâi-pak, Kiám-kóng chí-sî ūi tiöh beh hō Tâi-pak ê "Tōa-ko^a-hō" chai-iáⁿ bîn-á-chài chhut-mñg ài chah hō-sòaⁿ.

Chió-sò-bîn-chòk Úi-ôan-hôe iā tiöh siat tī Kheh-ka, gôan-chhū-bîn chhū-chip ê Ko-pîn tē-khu chiah sī.

Lâm-tâi-ôan-lâng ê ōe-seng kiän-khong mā in-ūi "tiōng-pak khin-lâm, tiōng-siâⁿ khin-hiong" ê chèng-chhek lâi hi-seng. Tñg-kú í-lâi, Lâm-tâi-ôan ê i-liâu chiâu-hō kap i-hák gián-kiù chu-gôan giâm-tiōng khiäm-khoat, chí ū chit-keng su-lip ê Ko-hiōng-i-hák-tâi-hák kap chit-keng kong-lip ê Sêng-tâi i-hák-í teh hû-cheok chiâu-kò Lâm-tâi-ôan-lâng ê kiän-khong kap gián-kiù Lâm-tâi-ôan-lâng tek-sû ê pêⁿ-chèng.

Chò chít-ê Lâm-tâi-ôan ê lím-chhñg-i-su kap gián-kiù-chiá, góa beh thê chhut tùi Tâi-ôan sin chèng-hú ê nñg tiám iàu-kiù:

1. Tí ū chê-chê kang-tiûⁿ kap lô-kang jîn-kháu, chit-giáp-pêⁿ mā siōng chê ê Tâⁿ-káu Sió-káng tē-khu, it-tit kàu chòe-kin nñg-nî chiah ū Ko-i khì chiap Sió-káng-pêⁿ-í, tam-tng chiâu-kò Sió-káng ê lô-kang. Chit-giáp-pêⁿ ê ki-chhó kap lím-chhñg gián-kiù giâm-tionsg khiäm-khoeh. Góa iàu-kiù sin chèng-hú tek-khak tiöh-ài tī Tâⁿ-káu kiän-lip "kok-ka chit-giáp-pêⁿ gián-kiù tionsg-sim", lâi pang-chân chê-chê lô-kang ê ōe-seng kiän-khong.

2. Ka-lâm iân-hái tē-khu (chhiüⁿ Pò-tê, Pak-mñg téng-téng), in-ūi chhū-bîn ím-iōng chhim-chéⁿ-chhí, chhū kó-chá tiöh ū O-kha-pêⁿ ê liû-hêng, éng-hiōng ê jîn-kháu iok sò-cháp-bân lâng, sī Tâi-ôan tek-sû ê hong-thó-pêⁿ, tī sè-kài-siōng iā chin hàn-tit khòaⁿ. Hôan-chiá in-ūi siang-kha o-àu kian-ta--khì (dry gangrene), tâi-pō-hun su-iàu chiap-siû chiat-tñg-chhiú-sút (amputation)

ê tī-liâu, tōng-sî iā tiāⁿ-tiāⁿ hâp-lâm chhin-chhiūⁿ phông-kong-gâm, koaⁿ-gâm, phôe-hu-gâm chéng-chéng. Hōan-chiá tāi-to-sò si ko-toaⁿ nî-lâu bô-i bô-óá ê chò-sit..ê kap tó-hái..ê, chin chē hōan-chiá put-sî tiöh hñg-lô poaⁿ-chhia kàu Ko-hiong-i-hák-tâi-hák lâi khòaⁿ-pêⁿ.

Hiân-chhú-sî Tâi-ôan i-kài tûi chit-ê pêⁿ, tû-liâu lân-san ê gián-kiù í-gôa, liân phòa-pêⁿ ê gôan-in kap chok-iōng ki-chóan (mechanism) mā iáu bô liáu-kái, keng ka bián kóng sím-mih ū-hâu ê tī-liâu--lah.

Góa iàu-kiû sin chèng-hú tek-khak tiöh-ài tī Tâi-lâm kiàn-lip "kok-ka o-kha-pêⁿ gián-kiù tionsg-sim", lâi chiàu-kò chiah ê jîn-bîn.

Nâ bô kái-piàn bâk-chêng "tiöng-pak khin-lâm, tiöng-siâⁿ khin-hiong" chit khoan tōa-sè-sim ê hoat-tián, Tâi-pak chòe âu tiöh ài bîn-tùi jîn-kháu kip-sok ka-cheng, kong-kiông siat-si bô kàu só chô-sêng ê "to-chhí úi-pâi"(urban decay) ê hiân-siông. Che mā sî chit-má chin chê se-hong ê tōa-to-chhí só tú--tiöh ê tōa bûn-tê.

Lâm-tâi-ôan iā ē in-üi jîn-kháu châu-sóá, keng-chè phò-sán lâi chô-sêng "hiong-chhun pha-hng"(rural decay). Koh Lâm-tâi-ôan só tâi-piáu ê Tâi-ôan ì-sek kap Tâi-ôan cheng-sîn ê soe-bî pâi-hôai, tî lán bîn-tùi tham-hàu koh pháiⁿ-chit ok-sim ê Tiong-kok ê sî , Tâi-ôan-lâng ê gûi-ki sî ná hóe sio bâk-bâi--lah.

Bí-lê Lâm-hong, kèng-jiân sî khùn-kéng Tâi-ôan ê kiù-siök--ah.

Tâi-ôan ê “CHIÁH”

Khô Gî-sêng

Lán Tâi-ôan-lâng in-üi keng-chè tiâu-kiâⁿ hó, tûi seng-óah phín-chit, ì-sek it-tít teh thê-kôan i ê chuí-chún. Iû-kî sî tûi “chiáh” chit hong-bîn koh khah kâng-kiù.

Chiáh, tûi khiâ-khí tî Tâi-ôan ê lâng lâi kóng sit-châi chin hong-piân, iâh ôe-tit-thang kóng sî hok-khì. Tâh chhut mñg-gôa mñ-bián lôa-hñg chiû ôe-tit-thang bôe tiöh chiáh..ê. Tän-sî û-chîⁿ bô tú-tú bôe ôe tiöh hó chiáh-mih. Siök-gí kóng “pháiⁿ chiáh kùi”.

Tî chia beh choan-kang ūi tâi-ke siâu-kài tî Tâi-ôan tâk só-châi khah chhut-miâ ê “chiáh”, bô-lûn sî tiâm-thâu, á-sî lô-piⁿ-tâⁿ-á, tûi in tâk keng liâu-lí ê têk-sek, múi kî siâu-kài kúi keng hõ tâi-ke phîⁿ-phang.

Tâng-á-bí-ko(TABKO, 筒仔米糕)

Chit-keng TABKO keng-êng kàu chit-chûn í-keng ū 3 tâi. I ê bí-ko khì-bí chin-hó koh û-liâu. Tôe-chí tî Ko-hiông Ài-hô sai-pêng-piⁿ ê Hô-se Lô. Kiàn-kok 4 Lô kap Chhit-hiân 3 Lô ê tionsg-kan. Êng-giáp sî-kan sî ê-poⁿ 5 tiám í-âu. Chit tñg khai 60 kho chiû chiáh ê pá.

Kiâm-chuí-ì-mî(KICHIM, 鹽水意麵)

Chit keng ê thâu-ke sî Kiâm-chuí-lâng. I ê mî, bô-lûn sî ta..ê, á-sî thng..ê, khì-bí, thng-thâu lóng chin-hó. Mî iâh sî chin khiû. Tôe-tiám tî Sam-bîn-koe tiâm-bîn ng-lâm tî Tiong-hôa 3 Lô kap Chû-kiông 1 Lô tionsg-kan, óa-kûn Chû-kiông-lô. Êng-giáp sî-kan sî ê-poⁿ 4 tiám í-âu. Chit tñg chiáh kah pá 50 kho chiû û-kàu.